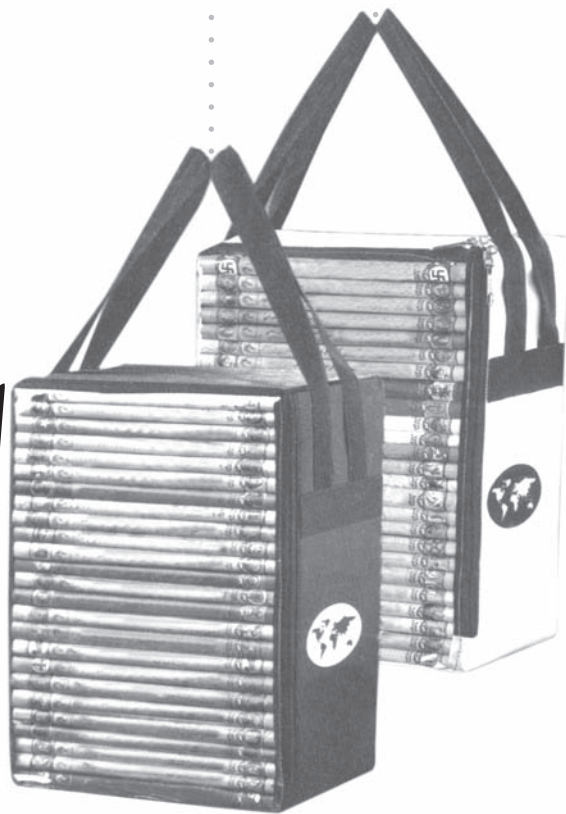

اصول راهنمای تهیهی بسته آموزشی

حمیدرضا شرف بیانی

اشاره

تحولات و نوآوری‌های جدید در برنامه‌های مدارس و تأکید بر یادگیری مهارت‌ها و کاربرد دانش، استفاده از ابزارها، وسایل و فناوری‌های جدید را در آموزش هر چه بیشتر ضروری ساخته است. آموزش در کلاس یا اجرای یک برنامه‌ی درسی خاص، علاوه بر توانایی‌ها و مهارت‌های معلم، مستلزم وجود شرایط یادگیری خاصی است تا معلمان و دانش‌آموزان بتوانند، با استفاده از ابزارها، وسایل، مواد و روش‌های مناسب، فرایند آموزشی را طی کنند و به هدف‌های مورد نظر دست یابند. استفاده از ابزار و وسایل در آموزش، از گذشته‌های دور مورد توجه بوده و با رشد اندیشه‌ی بشر و کامل‌تر شدن وسایل و ابزار، استفاده از آن‌ها مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. چنان که امروز رایانه به عنوان یک ابزار مهم، کاربرد وسیعی در آموزش دارد، در حالی که زمانی گچ و تخته سیاه کاربرد آموزشی بیشتری داشت. علاوه بر این، در گذشته سخت‌افزارها بیشتر مورد استفاده بودند، در حالی که امروزه نرم‌افزارها مورد توجه بیشتری قرار گرفته‌اند. سخت‌افزارها به تسهیل و تسریع آموزش، و نرم‌افزارها به حل مشکلات و مسائل آموزشی کمک می‌کنند. با مطرح شدن نظریه‌های جدید یادگیری و تأکید آن‌ها بر نیازهای یادگیرندگان، ارتباط آموزش با زندگی واقعی یادگیرنده، ایجاد شرایط واقعی برای یادگیری، و توجه به رویکرد سیستمی در آموزش، کاربرد ابزارها و وسایل در آموزش اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد. این امر به تغییر دیدگاه‌های جاری و پیدایش نگاهی جدید و جامع نسبت به ابزارها و وسایل آموزشی انجامید. در نتیجه، «بسته‌ی آموزشی» مطرح شد که شامل مجموعه‌ی منابع، مواد و ابزارهای آموزش هماهنگی است که برای نیل به هدف آموزشی خاصی سازمان یافته‌اند؛ که در ادامه ارائه خواهد شد.

۲۱۹۱۹۲

زمستان ۱۳۸۶

بسته‌ی آموزش رسانه‌ای برای معلمان و دانش‌آموزان

بسته‌ی آموزشی با توجه به هدف آن می‌تواند، برای یک برنامه‌ی درسی، یک دوره‌ی آموزشی با یک کلاس درس تهیه شود. تهیه‌ی بسته‌ی آموزشی، ابتدا به عنوان راهبردی برای آموزش انفرادی مطرح شد، ولی با افزایش تراکم دانش‌آموزان در کلاس‌های درس، تفاوت‌های فردی ایشان با گنجاندن اجزای متفاوت در بسته‌ی آموزشی مورد توجه قرار گرفت.

تولید بسته‌ی آموزشی برای یک برنامه‌ی درسی، در مرحله‌ی سازمان‌دهی مواد و وسایل آموزشی صورت می‌گیرد. در نظام‌های درسی متمرکز که برنامه‌های درسی توسط یک مرکز یا سازمان تولید می‌شود، بسته‌ی آموزشی را برنامه‌ریزان آن مرکز برای استفاده‌ی تمامی معلمان و دانش‌آموزان مربوطه تهیه و تدوین می‌کنند. این نظام به دلیل ثبات برنامه‌ها، فاقد انعطاف لازم برای مشارکت معلمان و دانش‌آموزان در تولید بسته‌ی آموزشی است، ولی در نظام‌های درسی نیمه متمرکز، با وجود تولید بسته‌ی آموزشی توسط برنامه‌ریزان، معلمان و دانش‌آموزان نیز می‌توانند نیازها، نوآوری‌ها و اصلاحات خود را در اختیار تولیدکنندگان بسته‌ی آموزشی قرار دهند تا در تهیه‌ی بسته‌ی آموزشی از آن‌ها استفاده شود. در نظام‌های غیرمتمرکز، معلمان خود به تهیه‌ی برنامه‌ی درسی و یا بسته‌ی آموزشی برای کلاس درس می‌پردازند و یا می‌توانند، از میان برنامه‌ها یا بسته‌های آموزشی موجود، برنامه‌ی موردنظر خود را انتخاب کنند. در نظام فعلی برنامه‌ریزی درسی کشور، با توجه به سیاست توجه به نیازهای یادگیرندگان و مشارکت همه‌ی گروه‌ها در تولید مواد درسی، رویکرد نیمه متمرکز مورد توجه است. این روش انعطاف لازم را برای استفاده از نظرات معلمان و دانش‌آموزان در تولید و استفاده از بسته‌ی آموزشی داراست.

بسته‌ی آموزشی ممکن است برای آموزش دانش‌آموزان یا برای کمک به معلمان در آموزش تهیه شود. بسته‌ی آموزشی معلم، علاوه بر ویژگی‌های بسته‌ی آموزشی دانش‌آموز، به نیازهای معلمان برای هدایت کلاس درس پاسخ می‌گوید.

مواد، ابزار و وسایل آموزشی که در بسته‌ی آموزشی قرار می‌گیرند، رسانه‌هایی هستند که به انتقال پیام از فرستنده به گیرنده کمک می‌کنند. رسانه‌ها از نظر نقشی که در آموزش دارند، به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف) رسانه‌های معیاری که برای تعیین پیشرفت یادگیری یا اثربخشی آموزش به کار می‌روند.
ب) رسانه‌های میانجی که تسهیل‌کننده‌ی رابطه میان معلم و دانش‌آموز هستند.
رسانه‌ها از نظر نوع تعاملشان در آموزش نیز به دو دسته‌ی «تعاملی یک طرفه» و «تعاملی دوطرفه» تقسیم می‌شوند. هم‌چنین، رسانه‌ها را با توجه به نوع نظام آموزشی می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد: ۱. متکی بر انسان، ۲. متکی بر وسایل چاپی، ۳. متکی بر وسایل دیداری، ۴. متکی بر وسایل دیداری-شنیداری، ۵. متکی بر رایانه.

بسته‌ی آموزشی را، رسانه‌های مورد نیاز و نظام رسانه‌ای موردنظر شکل می‌دهند. در نظام کنونی آموزش و پرورش، می‌توان از تلفیقی از انواع رسانه‌های فوق استفاده کرد.

هر بسته‌ی آموزشی از اجزای متنوعی تشکیل شده است. این اجزا برحسب نقشی که ایفا می‌کنند، طبقه‌بندی می‌شوند. معمولاً اجزای بسته‌ی آموزشی یک برنامه‌ی درسی براساس پنج عامل تقسیم‌بندی می‌شوند که عبارت‌اند از: ۱. راهنمای معلم، ۲. مواد یادگیری انفرادی،

بسته‌ی آموزشی با توجه به هدف آن می‌تواند، برای یک برنامه‌ی درسی یک دوره‌ی آموزشی با یک کلاس درس تهیه شود

۲۱۹۱۹۱

زمستان ۱۳۸۶

۷۱

۳. مواد و وسایل مربوط به ارزش‌یابی، ۴. مواد نمایشی مرجع، ۵. وسایل دیداری-شنیداری، ۶. فضاها و مراکز و امکانات طبیعی، فرهنگی و اقتصادی.

برای آشنایی بیشتر با اجزای بسته‌ی آموزشی، ابزارها، وسایل، مواد و تجهیزات مورد استفاده در درس‌های متفاوت در یک جدول گردآوری شده است که در پایان مقاله ارائه خواهد شد.

انتخاب اجزای بسته‌ی آموزشی باید براساس ملاک‌ها و معیارهای معینی صورت گیرد. معیارهایی که برای انتخاب اجزای بسته‌ی آموزشی معلم به کار می‌روند، عبارت‌اند از: فلسفه و ارزش‌های حاکم بر جامعه، تنوع فرهنگی، شرایط بومی و محلی، اصول یادگیری، مهارت‌های اساسی (شناختی، فراشناختی و خلاقیت)، شیوه‌های تلفیقی، مشارکت و تعامل، جلب انگیزش، تنوع و جذابیت، امکان ارزش‌یابی، امکان دریافت بازخورد، قابلیت و سهولت دسترسی و کاربرد و کیفیت ابزارها و وسایل. مجموعه معیارهای یاد شده، اصول حاکم بر تهیه‌ی بسته‌ی آموزشی را تشکیل می‌دهند که در ادامه ارائه خواهند شد.

**بسته‌ی آموزشی باید
امکانات
تفاوت‌ها و نیازهای
فرهنگی
بومی و محلی را
مورد توجه قرار دهد**

اصول حاکم بر طراحی و تولید بسته‌ی آموزشی

۱. بسته‌ی آموزشی باید امکانات، تفاوت‌ها و نیازهای فرهنگی، بومی و محلی را در سطح کشور مورد توجه قرار دهد.
۲. به شرایط اقتصادی جامعه از نظر مهارت‌ها و توانایی‌های مورد نیاز، توجه داشته باشد.
۳. در طراحی و تولید بسته‌ی آموزشی مربوط به یک درس، باید رویکردهای آن برنامه‌ی درسی ملاک عمل باشد.
۴. در تولید آن، فضاهای طبیعی و امکانات و مراکز اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و چگونگی استفاده از آن‌ها در فرایند یاددهی-یادگیری مورد توجه قرار گیرد.
۵. متناسب با نیازهای برنامه‌ی درسی و کلاس درس مرتبط، سازمان دهی شود.
۶. در انتخاب اجزای بسته‌ی آموزشی، باید فناوری‌های مناسب و کارآمد (قدیم و جدید) به نحو مؤثر مورد استفاده قرار گیرند.
۷. باید ضمن توجه به حوزه‌های مستقل یادگیری، از امکان تلفیق حوزه‌های متفاوت یادگیری

۲۱۹۱۹۲

زمستان ۱۳۸۶

۷۲

- و آموزش ارزش‌ها در حوزه‌ی آموزشی موردنظر بهره بگیرد.
۸. ضمن توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، نیازهای ویژه، استعدادهای برتر و دیرآموزها را نیز مورد توجه قرار دهد.
 ۹. از تنوع و جذابیت لازم برخوردار باشد تا امکان برانگیختن انگیزه‌های درونی را برای تحقق یادگیری عمیق، گسترده و پایدار فراهم کند.
 ۱۰. فرصت خلاقیت و نوآوری‌ها را در فرایند یاددهی - یادگیری برای معلم و فراگیرنده فراهم آورد.
 ۱۱. امکان به کارگیری پژوهش را در حوزه‌های گوناگون یادگیری ایجاد کند.
 ۱۲. امکان رشد مهارت‌های شناختی و فراشناختی را در یادگیرندگان فراهم سازد.
 ۱۳. به گونه‌ای تهیه شود که به کارگیری شیوه‌های مشارکتی و افزایش تعامل فراگیرندگان با مدرسه و جامعه در سطح مدرسه و خارج از مدرسه ممکن شود.
 ۱۴. علاوه بر کتاب‌های درسی، منابع دیگر را نیز در آموزش مورد توجه قرار دهد.
 ۱۵. فرصت ارزش‌یابی از پیشرفت یادگیری را به شکل متنوع و متناسب، با توجه به تفاوت‌های فردی و اهداف برنامه‌ی درسی، فراهم کند.
 ۱۶. دریافت بازخورد و ارزیابی مخاطبان را برای ارتقای کیفیت آموزش به‌طور مستمر ممکن سازد.
 ۱۸. اجزای آن به گونه‌ای طراحی و سازمان‌دهی شوند که بتوان از آن در محیط‌های متفاوت یادگیری استفاده کرد.
 ۱۹. به گونه‌ای طراحی و سازمان‌دهی شود که استفاده از آن، ایمنی و سلامت کاربر را حفظ کند.
 ۲۰. از کیفیت و مرغوبیت لازم برخوردار باشد.
 ۲۱. راهنمایی‌ها و آموزش‌های لازم را برای استفاده‌ی صحیح و بهینه از آن، ارائه کند.
 ۲۲. برای تحقق عدالت آموزشی، فرصت‌ها و امکانات لازم را متناسب با استعدادها و توانایی‌های دانش‌آموزان در اختیار ایشان قرار دهد.
- در ادامه، جدول اجزای بسته‌ی آموزشی، شامل منابع اصلی و منابع تکمیلی آمده است.

**بسته‌های آموزشی
فرصت خلاقیت
و نوآوری‌ها را
در فرایند
یاددهی - یادگیری
برای معلم
و فراگیرنده
فراهم آورد**

۲۱۹۱۹۰

زمستان ۱۳۸۶

۷۳

جدول اجزای بسته آموزشی *

ملاحظات	وضعیت اجزای بسته آموزشی در دوره تحصیلی ...	اجزای بسته آموزشی	نوع منابع
		<p>کتاب راهنمای معلم</p> <p>کتاب دانش آموز</p> <p>کتاب کار دانش آموز: جدول‌های تمرین و فعالیت‌هایی که برای هر درس به‌طور مجزا تدارک شده‌اند.</p> <p>کتاب ارزش‌یابی: آزمون‌ها و فرم‌های ارزیابی شامل پاسخ‌زاده، چندگزینه‌ای، عملکردی، پاسخ مختلط</p> <p>منابع چاپی</p> <p>- معرفی کتاب‌های کمک آموزشی چاپ مؤسسات خصوصی که با علاقه‌ها و سلیقه‌های دانش‌آموزان در درس مربوط هماهنگی بیشتری دارند.</p> <p>- کتاب‌های داستان، قصه و افسانه برای تقویت مفاهیم درس‌های کتاب.</p> <p>- مجلات و نشریات کمک آموزشی برای خانه (شامل فعالیت‌های مرتبط با برنامه‌ی درسی) یا برای تفریح و سرگرمی دانش‌آموزان، یا برای دانش‌افزایی و کسب مهارت‌های موردنظر، و یا برای راهنمایی معلمان، اولیا و دانش‌آموزان.</p> <p>- کتاب راهنمای مکان‌ها، مؤسسات علمی، فرهنگی و تربیتی مرتبط با موضوعات یادگیری، مانند موزه‌ها، پارک‌ها، انجمن‌های علمی و ادبی، مساجد، بناهای تاریخی و... و نحوه‌ی استفاده از آن‌ها.</p> <p>- کتاب شعر و سرود، برای شکل‌گیری مهارت‌های مربوط به درس و مهارت‌های زبانی.</p> <p>- کارت‌های آموزشی، شامل کارت‌های نشانه‌ی ساخته شده بر اساس مهارت‌هایی که مفاهیم درس را تقویت می‌کنند.</p> <p>- معرفی روزنامه‌ها و مجلات فرهنگی کثیرالانتشار مرتبط با موضوعات یادگیری.</p> <p>- کتاب‌های مرتبط با فعالیت‌های روزمره‌ی مردم برای مطالعه و آموزش مفاهیم در درس‌های خاص؛ مانند داد و ستد در ریاضی.</p> <p>- کتاب کار برای تکرار آموزشی، شامل تمرین‌های اضافی برای دانش‌آموزان خاص.</p> <p>- کتاب کار برای غنی‌سازی درس، از طریق توسعه‌ی یادگیری، مهارت‌های تفکر و ...</p>	<p>کتاب راهنمای معلم</p> <p>کتاب دانش آموز</p> <p>کتاب کار دانش آموز</p> <p>کتاب ارزش‌یابی</p> <p>کتاب راهنمای مکان‌ها، مؤسسات علمی، فرهنگی و تربیتی</p> <p>کتاب شعر و سرود</p> <p>کتاب کار برای تکرار آموزشی</p> <p>کتاب کار برای غنی‌سازی درس</p>

* این جدول دربرگیرنده‌ی تمامی اجزای بسته‌ی آموزشی نیست. معلمان، دانش‌آموزان و... می‌توانند، اجزای جدیدی را پیشنهاد کنند تا به جدول اضافه شود.

ملاحظات	وضعیت اجرای بسته‌ی آموزشی درس ... در دوره‌ی تحصیلی ...	اجزای بسته‌ی آموزشی	نوع منابع
		<p>کتاب کار برای استفاده در حل مسئله، شامل جدول‌های راهنما و تمرین‌های حل مسئله برای درس‌های مرتبط.</p> <p>کتاب راهنمای چندزبانه، شامل فهرستی از فعالیت‌های مرتبط با درس برای زبان‌های خارجی مورد نظر.</p> <p>کتاب مرجع، شامل لغات و اصطلاحات کلیدی مربوط به هر یک از درس‌ها.</p> <p>کتاب راهبردهای خواندن مرتبط با موضوعات و مباحث درس‌ها.</p> <p>کتاب کار برای مرور روزانه، شامل مرور نظام‌دار درس‌های قبل و مرور ترکیبی آن‌ها و مرور مهارت‌ها و مفاهیم کلیدی درس‌های سال قبل.</p> <p>منابع اجرایی معلم**</p> <p>- بسته‌ی اورهد و طلق شفاف برای هر درس و فعالیت‌های آن، شامل طلق‌های شفاف و رنگ‌آمیزی شده.</p> <p>- تابلوی آهنربا، شامل تخته‌ی تدریس با شماره‌ها و قطعات مربوط از جنس آهنربا، همراه با راهنمای آن در درس مرتبط.</p> <p>- صفحات بزرگ سازمان‌یافته برای آموزش مفاهیم درس، مانند لوحه‌ها.</p> <p>- آلبوم موضوع روز کلاس درس برای یادگیری مهارت‌های مرتبط با درس.</p> <p>- آلبوم روزبانه، شامل عکس‌های بزرگ برای دانش‌آموزان روزبانه.</p> <p>- آلبوم راهبردهای خواندن، شامل راهبردهای خواندن صحیح موضوع درس و تسلط‌های مورد نیاز برای ایجاد پیوند میان خواندن و موضوع درس.</p> <p>- لوازم کار مرتبط با مهارت‌ها و مفاهیم درس، مانند کارت‌نواها، عروسک‌ها، ویدیوها، داستان‌ها، بازی‌های تقویت مفاهیم درس و ...</p> <p>منابع و لوازم کار دانش‌آموز</p> <p>- قطعات کاردستی، کارگاهی (کیت‌ها) و آزمایشگاهی مرتبط با درس (انجام کاردستی برای کسب مفاهیم درس) و تأمین آن‌ها به تعداد کافی در درس مرتبط، مانند: درس ریاضی، علوم، حرفه‌وفن و ...</p>	<p>رنگ آمیزی</p>

** برخی ابزارها و وسایل آموزشی، مانند رایانه، تلویزیون، ویدئو، پخش DVD، ضبط صوت و ماشین‌حساب در کلاس درس یا در محلی به نام مرکز یادگیری مدرسه نگهداری می‌شود.

ملاحظات	وضعیت اجرای بسته‌ی آموزشی درس ... در دوره‌ی تحصیلی ...	اجزای بسته‌ی آموزشی	نوع منابع
		<p>منابع و لوازم انجام فعالیت‌ها با فناوری جدید</p> <p>- استفاده از وسایل صوتی - تصویری برای نمایش موضوعات، یادگیری مفاهیم، ارائه‌ی شرایط یادگیری واقعی، و انجام فعالیت یادگیری، از طریق فیلم‌های سینمایی، تلویزیونی، ویدیویی و نوارهای صوتی و ضبط صوت.</p> <p>- دستورالعمل نمایش مورد شخصیت مورد علاقه‌ی دانش‌آموز، مانند باغ حیوانات و... برای تعریف مفاهیم درس.</p> <p>- راهنمای ارائه‌ی کارهای یک شخصیت مورد علاقه‌ی دانش‌آموز، برای انجام فعالیت‌های سرگرمی مرتبط با مفاهیم درس.</p> <p>- راهنمای فراهم آوردن یک موقعیت مورد علاقه‌ی دانش‌آموز، برای ارائه‌ی مفاهیم خاص در درس مربوط.</p> <p>- راهنمای ارائه‌ی فعالیت‌های مورد علاقه‌ی دانش‌آموزان برای تمرین حقایق زندگی مرتبط با درس، با توجه به نیازهای فردی دانش‌آموزان، مانند فعالیت‌های ورزشی.</p> <p>- دستورالعمل کارگاه آموزشی برای دانش‌آموزان به منظور تقویت یادگیری درس، درک ارتباط، حل مسئله و... مانند کشف معمای پنهان در تصویر.</p> <p>- آلبوم نقشه‌ها، اسلایدها، عکس‌ها و تصاویرهای موجودات زنده و غیرزنده و مکان‌ها و پدیده‌های طبیعی مرتبط با موضوعات درس.</p>	<p>۳-۲-۱</p>
		<p>منابع رایانه‌ای: فناوری برتر برای معلم:</p> <p>- سی‌دی برنامه‌ریز شامل راهنمای ساخت برنامه‌ی الکترونیکی، همراه با جدول‌های کار برای همه‌ی مواد منابع معلم.</p> <p>- سی‌دی تست و تصویر.</p> <p>- وب سایت‌های مرتبط با موضوع درس برای استفاده‌ی معلمان.</p> <p>- مراکز یادگیری روی شبکه، مرتبط با درس.</p> <p>برای دانش‌آموز:</p> <p>- سی‌دی فعالیت‌های تعاملی، مانند کار با ابزارهایی برای یادگیری، رسم شکل یا جدول یا سایر موارد مرتبط با درس.</p> <p>- فعالیت شبیه‌سازی شده، مانند مسافرت علمی در قالب شخصیت‌های کارتونی (برای استفاده در حل مسئله یا تجربه و تحلیل اطلاعات) در درس‌های ریاضی، علوم و... - راهنمای انجام فعالیت‌های درسی با رایانه، ماشین حساب و... در درس مربوط. - راهنمای استفاده از مجلات الکترونیکی مرتبط با موضوع درس.</p>	

۲۱۹-۱۹۲
زمستان ۱۳۸۶

۷۷